

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК VIII

Рівне – 2020

ББК 83

Ф 54

УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. VIII / ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2020. – 97 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 20 лютого 2020 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В. І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І. В., доктор філологічних наук, доцент;

БЕСТЮК І. А., кандидат філологічних наук, доцент;

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);

КРУПКА М. А., кандидат філологічних наук, доцент;

ТХОРУК Р. Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

БЕРНАЦЬКА АЛІНА Моделі характеротворення у романі Максима Кідрука «Де немає Бога» 7	7
БУХАЛЬСЬКА БОГДАНА Урбаністична топографіка у романі Олександра Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна)» 13	13
ГАРМАНЮК БОГДАНА Містика у художній структурі роману Макса Кідрука «Не озирайся і мовчи» 17	17
ГРЕБЕНЕЦЬ МАРІЯ Мотив межової ситуації у драмі «Алмазне жорно» Івана Кочерги крізь призму філософії 22	22
ГУЛЕЧКО АНАСТАСІЯ Художні стратегії репрезентації минулого у романі Юрія Винничука «Танго смерті» 27	27
ДЕМЧУК ВІКТОРІЯ Жанрова природа ретродетективу (на матеріалі роману Владислава Івченка та Юрія Камаєва «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підпригори»)..... 32	32
КУК НАДІЯ П'єса Миколи Куліша «Мина Мазайло» як сатиричний текст..... 38	38
КУХАРЧУК ОКСАНА Сільський апокаліпсис Миколи Куліша 42	42
ЛОЙКО ІВАННА Світ дитинства в есеїстиці Оксани Забужко 46	46
МАЛІНОВСЬКА КАРІНА Художні моделі репрезентації травматичного досвіду у повісті «Поza межами болю» Осипа Турянського 50	50
МИРОНЮК ОЛЬГА Художнє відображення Другої світової війни у романі Тетяни Пахомової «Я, ти і наш мальований і немальований Бог» 55	55

МОРОЗ ТЕТЯНА

Белетризація звичаєвого права у романі

Пантелеймона Куліша «Чорна рада» 60

ОЛЕКСЮК ОЛЕКСАНДРА

Моделювання національних характерів

у прозі Михайла Коцюбинського 66

ПІСКЛЯК ОЛЕНА

Друга світова війна і досвід сучасної української літератури..... 71

ПОНОРЧУК ІРИНА

Жінка в умовах Голодомору: Світлана Талан «Розколоте небо»..... 76

ПРОКОПЧУК ТЕТЯНА

«Вид на Толедо»: картина Ель Греко в поетичних версіях

Вадима Лесича й Патриції Килини 82

СИТКІВ МАРІЯ

Тема влади у драматургії Валерія Шевчука

(на матеріалі драм «Вертеп», «Птахи з невидимого острова»)..... 87

СТАСЮК КАТЕРИНА

«Хвороба як метафора» (за Сьюзен Зонтаг):

українська проза на початку третього тисячоліття..... 93

CONTENTS

BERNATS’KA ALINA Modeling of Characters in Novel «The Place Where God Is Not Exist» by Max Kidruk.....	6
BUCHALS’KA BOHDANA Urban Topography in Novel «Rivne/Rovno (The Wall)» by Olexander Irvanets	12
HARMANYUK BOHDANA Mystics Parameters in Fictional Structure of Novel «Do Not Look Forward and Be Silence» by Max Kidruk.....	16
HREBENETS’ MARIYA Metaphysical Motif of Being on the Edge in Drama «Diamond Millstone» by Ivan Kocherga	21
HULECHKO ANASTHASIYA Art Strategies of Representation of the Past in Novel «Tango for Death» by Yurii Vynnychuk.....	26
DEMCHUK VICTORIYA Genre Parametres of Retrodetective (on materials of novel «Pillar of Autocracy, or 12 Actions against Ivan Karpovych Pidipryhora») by Vladyslav Ivchenko and Yurii Kamayev.....	30
COOK NADIYA Play «Myna Mazailo» by Myckola Kulish as a Saturical Text.....	36
KUCHARCHUK OXANA Village Apocalypses of Mychola Kulish.....	40
LOIKO IVANNA World of Childhood in Essays by Oxana Zabuzhko.....	44
MALYNOVS’KA KARYNA Fictional Models of Representation of Traumatic Experience in Long Story «Beyond the Edge of Pain» by Osyp Turyans’kyi.....	48

MYRONYUK OLGA

Traumatic Experience of World War the Second in Novel

«Me, You and Our Painted and Non-Painted God»

by Tetyana Pakhomova 55

MOROZ TETYANA

Fictional parameters of habitual life of the Ukrainians in novel

«Black Council» by Panteleimon Kulish's 60

OLEXYUK OLEXANDRA

Modelling of Ethnic-Coloured Characters

in Prose of Myckailo Kotsyubyns'kyi 66

PISKLYAK OLENA

World War the Second and an Experience of

Contemporary Ukrainian Literature 71

PONORCHUK IRYNA

Woman in times of Holodomor: Svitlana Talan «Split the Sky».....76

PROKOPCHUK TETYANA

«View of Toledo»: a Painting by El Greco

in Poetical Versions by Vadym Lesych and Patriitsiya Kylyna.....82

SYTKIV MARIYA

Motif of Authority in Drama by Valeryi Shevchuk

(on the materials of plays «Puppet-Show», «Birds from Invisible Island»)....87

STASYUK KATHERYNA

«A Metaphor of Illness»: (following to Susan Sohntag) 93

Марія Гребенець

Науковий керівник – канд. філол. наук Крупка М. А.

МОТИВ МЕЖОВОЇ СИТУАЦІЇ У ДРАМИ «АЛМАЗНЕ ЖОРНО» ІВАНА КОЧЕРГИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ

У статті розглядається рання драматургія історичного жанру Івана Кочерги з погляду проблематики та образної системи. Зокрема, розкрито філософський аспект в історичній драмі «Алмазне жорно», проаналізовано вибір персонажів у межових ситуаціях.

Ключові слова: історична драма, проблематика, філософські мотиви, межова ситуація.

Early historical plays by the famous dramatist Ivan Kocherga are examined under the points of thematic specifics and their imaginary. The accent is done on philosophy interpretation. The author of the article is analyzed pragmatical aspects in choosing personages for plot situation of limit of affords.

Key words: historical drama, literary theme, metaphysical motives, liminal situation.

Жанр історичної драми у творчості Івана Кочерги посідає особливе місце. Драматург, спираючись на історичні джерела, порушив важливі історіософські питання, що проектується з минулого в сучасне. Намагаючись зберегти творчу свободу в історико-романтичному жанрі й відповідати вимогам доби, п'єсу «Алмазне жорно» І. Кочерга побудував на основі класового конфлікту.

Як самотутня дискусійна драма на історичну тематику з гострими психологічними колізіями, драматична поема «Алмазне жорно» була предметом наукових рефлексій Н. Кузякіної «Драматург Іван Кочерга» [5], О. Бондаревої «Мов виноград у золоту чашу, вино словес він проливає в світ...» [1]. Головний акцент у дослідженнях цих науковців падає на розкриття жанрово-стильових особливостей твору як драматичної поеми. У той час як філософський аспект історичної драми вивчено недостатньо. По-новому дослідили п'єсу: Л. Залеська-Онишкевич «Текст і гра. Модерна українська драма» [2] та Ф. Кейда, який у праці «Відлуння далекої доби: Гайдамаччина в українській літературі» слушно зазначає про те, що «Алмазне жорно» стало справжньою перевіркою творчих сил драматурга» [3].

Мета статті полягає у розкритті проблем філософського характеру у п'єсі І. Кочерги «Алмазне жорно» шляхом дослідження поведінки та вчинків персонажів у межових ситуаціях.

Драматичні твори Івана Кочерги охоплюють великий часовий простір від Княжої доби до ХХ століття.

Перший історичний твір – драма «Алмазне жорно», в якому пошук високих духовних і моральних цінностей стає рушієм твору. У ній зображено часи панування на Правобережній Україні польської шляхти, драматург змалював у драмі не саме повстання, а його фінал – розправу шляхти над гайдамаками. Ця «бурхлива епоха, – на думку Л. Залеської-Онишкевич, – багата на вияви мужності і волелюбства українського народу, – епоха, освітлена кривавими загравами пожеж і страт, не вперше притягала до себе творчу уяву драматургів, белетристів і поетів» [2, 175]. У п'єсі наявні відхилення у хронології та у зображенні окремих персонажів, проте це не порушує художнього задуму твору.

Не вдаючись в історичний документалізм, не вводячи в твір конкретних історичних осіб, автор подає художньо узагальнену картину героїчного та трагічного минулого нашого народу. В основу сюжету покладено мотив шукання фамільного алмаза, який викрадено із замку княгині Вількомірської під час гайдамацького повстання 1766 року. Ця художня деталь використана автором для розгортання складної і хвилюючої дії, сповненої глибокого соціального змісту. По-своєму цікавий та оригінальний образ «алмазного жорна» набуває у драмі філософського осмислення соціально-етичних поглядів на людські цінності, на добро і зло, на жертвність і зраду. За твердженням самого Івана Кочерги, «Головна сценічна ідея – це протиставлення двох каменів: неоціненого, але цілком нікчемного панського алмазу і звичайного жорна, що символізує собою і працю, і помсту поневоленого народу...» [5, 121].

Герої «Алмазного жорна» виходять за межі самодостатнього естетичного ідеалу, творять нові грані. Тут спрацьовує соціальна й національна увиразненість драматичних колізій, їхня життєва напруга, що вже не вкладаються в межі звичайного поняття символу. У творі «Алмазне жорно» І. Кочерга не прагне відтворити щоденний плин життя, а зображує екстремальні обставини, в яких герої змінюються і повністю розкриваються. Тому доречним вважаємо здійснити спробу аналізу персонажів драми з погляду їх поведінки у межовій ситуації.

Мужнім і відважним повстанським ватажком виступає у п'єсі Василь Хмарний. Парубок прагне лише справедливої відплати панам за зневажену гідність і честь, за кривди, заподіяні людям. Василь мало зображений безпосередньо в дії і вчинках, в основному І. Кочерга змальовує головного героя у дискусіях з панством на суді: «Не тіште себе думкою, пане Дубровський, що ви чините суд над нами. Не суд – а розправу, бо не злочинців ви караєте, а весь народ, який відважився сказати, що він не бидло, а має вільну душу» [4, 115]. Гнівним звинуваченням шляхетському суду звучать слова Василя Хмарного, у яких висловлюється протест проти національної і соціальної кривди, проти зневаження людської гідності, застереження про неминуче полум'я всенародного гніву, що впаде на голови визискувачів і гнобителів: «То не дивуйтеся ж, коли вибухло полум'я, що ви його самі роздмухали. Маєте сокиру, пане Дубровський, стинайте голови,

стинайте, коли зможете стягти їх цілому народові. Але живий народ, і не вмере Україна, і не буде вам хлопом вільний одважний народ!» [4, 121]. Перебуваючи у «межовій ситуації», не викупу життя ціною алмаза бажає Хмарний – він прагне соціальної справедливості.

Одним з найпоетичніших у творі є трагедійний образ жертвної і самовідданої Стесі. Дівчина потрапляє в «межову ситуацію» вибору: врятувати життя коханого і піти на найскладніші випробування і найвищі жертви, чи залишитись осторонь. Вона обирає перше – будь-якою ціною прагне врятувати життя Василеві, засудженому до страти: «О, то благаю ж вас слізною, закликаю вас ласкою божою... не робіть, не робіть того, що не можна поправити...» [4, 127]. Тому приймає пропозицію графині Вількомірської – розшукати дорогоцінний камінь протягом короткого часу («двадцять день»), тобто береться зробити неможливе: «Ради бога, ради ласки божої, благаю вас, найясніша пані... вирятуйте його... Я ж служитиму вам цілий свій вік, тільки врятуйте... мого... єдиного» [4, 134]. Стеся витримує всі приниження й знущання, аж поки не натрапляє на слід коштовного каменя. Жертвність і самозреченість дівчини, якою керує «не розум, а серце», вражають Авраама Цвікловіца, який віддає коштовний камінь Стесі: «Благаю ж вас, заклинаю вас усім святим... ради життя людини... дайте мені цей камінь, я служитиму вам весь свій вік... тільки врятуйте, врятуйте мого Василя... його ж завтра, завтра скарають» [4, 159]. Однак моральність героїні виявляється безсилою проти влади і культу дорогоцінних матеріальних речей. Стеся божеволіє і гине, звинувачуючи соціальне зло, світ, що давить і нищить фізичну й духовну свободу людини. Світ зла і насильства асоціюється у дівчини із кам'яним жорном: «Я не можу... давить, гнітить... серце болить... Зніміть жорно з мого серця!» [4, 178].

У «Алмазному жорні» простежується дуальність характеру пана Дубровського – житомирського судді. Опинившись у екстремальній «межовій ситуації», він виявляє мужність та патріотизм, захищаючи місто від гайдаків. Про це неодноразово наголошує і сам Дубровський, і пани, і гайдаки: «Але в ту грізну годину, коли вогонь повстання охопив всю Україну і пан граф сидів спокійно в Варшаві, я один став на оборону наших осель, оборонив Житомир, Бердичів і Овруч...» [4, 115]. Проте звершуючи правосуддя, не завжди чинить послідовно: то підписує жорстокі незаслужені вироки, то намагається бути справедливим, дотримуватися законів честі і моралі, виявляє співчуття до підсудних: «Хіба цих теж на горло? Вони ж, здається, нікого не забили» [4, 112]. Така поведінка отримує різну оцінку і польського панства, і повстанців. Жорстоке жорно підступності, ненависті, заздрощів не милує Дубровського і він втрачає посаду судді.

За законами драми І. Кочерга майстерно лаконічно відтворює напругу і динаміку почуттів. У Липовецький замок княгині Вількомірської вдерлися і пограбували геть усе: золото, срібло, гроші, клейноди, перли і самоцвітне каміння. Вона про це жаліється судді Дубровському і дізнається,

що алмаз викрала ватага Хмарного. Для вельможної пані життя простого гайдамаки нічого не вартує, вона вважає, що все можна купити за гроші: «Невже ж я не можу купити життя хлопа взамін алмаза, що за нього можна мати сто сіл, позасолованих такими хлопамі, як він?» [4, 125]. А опинившись «на межі» вибору, княгиня Вількомірська в присутності інших вельмож принижує себе перед своїм ворогом, готова врятувати його від смерті: «Так, так, мій козаче, я внесу за тебе викуп королеві і подарую тобі життя, коли ти допоможеш нам вернути цей алмаз» [4, 134].

На відміну від Стесі, що своє кохання доводить самопожертвою, юна і вродлива графиня Брагінська нестримна у вираженні почуттів до свого рятівника лише на словах. Закохавшись з першого погляду у свого «чудового, прекрасного рицаря», юна графиня, окрилена цим почуттям, вірить у своє щастя й емоційно заперечує передбачення ясновидиці Лії про те, що «зречешся ти його в чорну його годину» [4, 147]. Розповідаючи про цей доленосний у її житті випадок, закохана панянка твердо переконана в силі своїх почуттів і клянеться своєму романтичному героєві у вірності: «Ти сама не розумієш, що кажеш. Щоб я зрелась мого збавителя! Та і яка може бути чорна година в мого найяснішого рицаря?» [4, 148]. Проте опинившись у «межовій ситуації» вибору між коханням до юнака і умовностями поведінки, яких вимагає титул польської графині, вона зрікається свого кохання: «На обличчі графині тяжка, болісна боротьба. Радість змінюється жахом, розчаруванням і нарешті огидою... Ні! Я не знаю цього чоловіка!» [4, 165].

Почуття гайдамаки Ілька теж роздвоєні. Благородний розбійник вихоплює графиню з рук гвалтівників і відпроваджує в безпечне місце. Як запоруку вдячності й любові одержує від неї золотий наперсток. Вражений красою панянки-польки, він врятував її: «Правда, в Яблунцях дістався мені той наперсток, тільки не знайшов я його, а подарувала мені його прекрасна, як зоря, панянка за те, що врятував я її від двох товаришів, які несли її, роздягнути і злякану, на гвалт, а може й на згубу... Знаю тільки, що зовуть її Гельця. І ось цей наперсток, поцілунок і солодке, як мед, ім'я – все, що залишилося мені від тієї ночі» [4, 132]. Але при наступній зустрічі в кабінеті судді дівчина прирікає свого рятівника на смерть. Юнак, будучи «на межі», звертається до своєї зрадливої мрії і підкреслює моральну вищість простого гайдамаки над екзальтованою панянкою: «...ніколи не простить панянка, що хлопіві завдячує життям, що забив вошивий гайдамака золотого рицаря, якого берегла вона в своїй шляхетській душі» [4, 166].

І ще одним контрастом до ницості і малодушності графині Брагінської є вчинок єврейської дівчини Лії, котра, прозрівши і позбувшись душевної недуги («Я ж була перепілочкою і повиколоувала очі, як літала вночі по стерниночку... коли зруйнували недобрі люди мою хатку...» [4, 116]), зустрічає покаліченого Лейзера (свого колишнього нареченого) в жебрацькій одежі – і не зрікається його. В щасті, в здоров'ї, в достатку вона простягає руки убогому страднику, дарує коханому ласку і любов: «Лейзер,

мій любий... Як ти намучився, який ти блідий, худий! Ходім же скоріше до твоєї Лії, я змию тобі голівоньку, я вимию твої бідні поранені ніжки, я поцілую тебе так ніжно, моя любов, моя радість безмірна!» [4, 167].

Написана більше півстоліття тому, драма «Алмазне жорно» стала важливим етапом у творчому розвитку драматурга, як майстра історичної драми. В «Алмазному жорні» підноситься на вищий щабель художня концепція людини, а пафос п'єси відкривається не в ненависті до гнобителів, а в ідеї самопожертви, жертвовності. Як самобутня дискусійна драма на історичну тематику з гострими психологічними колізіями і цікавими у своєму розмаїтті людськими характерами і ситуаціями, п'єса «Алмазне жорно» І. Кочерги займає одне з найпомітніших місць в українській літературі 1920-30-х років, хоч і досить скромно та побіжно цей твір розглядався критикою.

Джерела:

1. Бондарева О. Мов виноград у золоту чашу, вино словес він проливає в світ... / О. Бондарева // Іван Кочерга. Вибрані твори. – К. : Сакцент Плюс, 2005. – С. 5-24.
2. Залеська-Онишкевич Л. Текст і гра. Модерна українська драма / Л. Залеська-Онишкевич. – Львів : Літопис, 2009. – 472 с.
3. Кейда Ф. Відлуння далекої доби: Гайдамаччина в українській літературі // Ф. Кейда. – К. : Логос, 2000. – 520 с.
4. Кочерга І. Драматичні твори / І. Кочерга. – К. : Наукова думка, 1989. – С. 111-175.
5. Кузякіна Н. Драматург І. Кочерга / Н. Кузякіна. – К. : Радянський письменник, 1986. – 258 с.
6. Ясперс К. Загальна психопатологія / К. Ясперс ; пер. з нім. Л. Акоюна. – К. : Практика, 2001. – 1056 с.